

Коваленко В.В.

Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ СТАЛОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У сучасному складному періоді державотворення в Україні, спричиненому впливом різноманітних політичних, економічних, правових, соціальних та інших явищ зовнішнього й внутрішнього походження, виникають нові загрози та ризики для національної економіки – основи для ефективного функціонування публічних інститутів. З'ясовано, що у зв'язку з вибором українським народом проєвропейського шляху розвитку та впровадженням заходів, спрямованих на адаптацію державної політики до нових цінностей та ідеалів, стає необхідним забезпечення належної організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Визначено, що економічна безпека держави охоплює комплекс загальнонаціональних заходів, які сприяють сталому розвитку та вдосконаленню економіки країни. Вона включає механізми протидії загрозам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, а також ризикам, що виникають у процесі фінансових відносин. Ця складна соціальна система, що має розгалужену мережу взаємопов'язаних елементів, спрямована на захист національної економіки від загроз, підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку. Розкрито, що основними характеристиками цієї системи є багаторівневість, складність, динамічність, взаємозалежність з іншими системами безпеки, а також орієнтація на захист і розвиток економіки, наявність структурованості, функціональності та ієрархії.

У статті розкрито, що однією з цілей сталого розвитку України є сприяння поступовому всеохоплюючому та сталому економічному зростанню в нашій державі з урахуванням Національної економічної стратегії, яка є основою для розробки на всіх рівнях державної влади заходів. Наголошено, що на процес діяльності в Україні всіх учасників, які залучені до сталого економічного зростання, суттєвий негативний вплив здійснила відкрита воєнна агресія РФ проти нашої держави, що слід враховувати при періодичному перегляді та корегуванні змісту проблем економічної стратегії. З урахуванням вищевикладеного у статті, розглядаються питання структурних складових системи економічної безпеки України як внутрішньо упорядкованої єдності органів, інституцій та окремих суспільних відносин із приводу акумулювання, розподілу та використання грошових фондів. Найважливіший елемент економічної безпеки країни в сучасних умовах – фінансова безпека, оскільки вплив світових фінансових систем на окремо взятую державу переходить на якісно новий рівень.

Ключові слова: сталій розвиток, економіка, економічна безпека, фінансова система, економічна система, економічний розвиток, фінансова безпека.

Постановка проблеми. Однією з цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [12], що закріплена на законодавчому рівні, є сприяння поступовому всеохоплюючому та сталому економічному зростанню в нашій державі, з урахуванням затверджених Генеральною Асамблеєю ООН у вересні 2015 року глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року [13]. Виходячи з цього, у березні 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну економічну стратегію на період до 2030 року, установивши при цьому, що дана Стратегія є основою для розробки на всіх рівнях державної влади планів заходів, проєктів програмних і стратегічних документів, проєктів законів та інших актів законодавства, суб'єктами

реалізації якої мають стати й наукові установи та учені відповідного профілю [14].

Поряд з цим, варто зазначити, що на процес діяльності в Україні всіх учасників, які залучені до сталого економічного зростання, суттєвий негативний вплив здійснила відкрита воєнна агресія Російської Федерації проти нашої держави, що слід враховувати при періодичному перегляді та корегуванні змісту проблем економічної стратегії.

Звичайно, що при наявності зазначених та інших існуючих в економіці України проблем, а також в умовах воєнного стану, їх вирішення неможливе без ефективного наукового супроводу діяльності відповідних суб'єктів формування та реалізації економічної Стратегії нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних та іноземних науковців, вчених, фахівців із безпекових питань виявляли науковий інтерес до дослідження структури економічної безпеки держави. Це питання було об'єктом дослідження і вже згадувалося в сучасній літературі, серед найбільш часто згадуваних напрацювань: Є. М. Білоусов, Д. Д. Буркальцева, З. С. Варналій, І. І. Комарницька, О. О. Левчук, В. І. Мельник, В. М. Працюк, О. М. Резнік, О.С. Саєнко, О. В. Тихонова, Л. Г. Уртаєва, А. В. Хмельков та інші.

Постановка завдання. Метою статті є: розкрити особливості складових забезпечення економічної безпеки при сталому розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням забезпечення економічної безпеки держави західні вчені визначили збереження і зміцнення позицій країни у світовій економіці. Економічна безпека відіграє важливу роль у досягненні економічного суверенітету, забезпеченні економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики, захисті суспільства від екологічних катастроф, підвищенні національної конкурентоспроможності в умовах міжнародної економічної взаємозалежності. Створення ефективної системи економічної безпеки держави дозволяє вчасно виявляти загрози національним економічним інтересам і запобігати завданню шкоди соціально-економічній системі в цілому. Поліпшення системи економічної безпеки набуває особливої важливості для країн, які переживають трансформаційну кризу та загострення притаманних їй суперечностей.

Забезпечення економічної безпеки є однією з основних функцій нашої держави згідно з Конституцією України. Важливість розуміння сутності економічної безпеки підтверджується тим, що без неї неможливе ефективне виконання завдань з її забезпечення. Економічна безпека держави відіграє вирішальну роль у досягненні економічного суверенітету, забезпеченні економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики, убезпеченні суспільства від екологічних катастроф, зростанні національної конкурентоспроможності в умовах міжнародної економічної взаємозалежності. Тому створення ефективної системи економічної безпеки держави дозволяє вчасно виявляти загрози національним економічним інтересам і запобігати заподіяння збитків соціально-економічній системі в цілому [1, с. 177-178].

На даний час, перед Україною стоїть низка питань, від вирішення яких залежать її подальший соціально-економічний розвиток, успіх розпочатих реформ та євроінтеграційного процесу. Одним із таких питань є забезпечення фінансово-економічної безпеки України, оскільки саме захищеність інтересів держави у фінансово-економічній сфері від внутрішніх та зовнішніх протиправних посягань дозволяє їй повноцінно виконувати свої зобов'язання перед громадянами й міжнародними інституціями. На сьогоднішній день, на жаль, поточне адміністративно-правове забезпечення процедур з організації та функціонування системи економічної безпеки України є незавершеним і не комплексним. Проблеми в цій сфері не вирішені повністю, часто регулюються фрагментарно і несистемно, що призводить до виникнення кризових ситуацій і посилення негативних тенденцій. Це також сприяє появі нових складних загроз і ризиків для національної безпеки України, оскільки унеможливує ефективно врегулювання проблемних аспектів за допомогою правових інструментів середньо- та довгострокової дії.

Так, О.В. Тихонова вважає, що існують два підходи до тлумачення поняття «економічна безпека». Перший підхід вважає, що економічна безпека є найважливішою характеристикою економіки, яка є домінантою в системному відношенні. Метою розвитку економіки в цьому випадку є забезпечення її безпеки. Другий підхід стверджує, що забезпечення економічної безпеки є ключовою умовою для стрімкого розвитку господарської системи. Економічна безпека стає необхідною ознакою економічно розвинених країн, а «економічна система» та «економічний розвиток» розглядаються як рівноправні категорії [2, с. 213-214].

Тобто, економічна безпека – це забезпечення усіх рівнів економіки країни від небезпечних дій, що можуть бути наслідком свідомого впливу будь-якого чинника або стихійним впливом ринкових сил. Це також означає готовність і здатність інститутів влади створювати механізми захисту національних інтересів розвитку економіки, підтримки соціально-політичної стабільності та забезпечення стійкості до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Метою системи економічної безпеки України, зауважує О. О. Левчук, є визнання переліку заданих державою орієнтирів для досягнення високого рівня захищеності національної економіки, створення умов для сприяння конкурентоспроможності в світовій системі господарювання, збе-

реження рівня прогресу, самовідтворення та сталого розвитку. Завданнями системи є сукупність установок, реалізація заходів компетентними суб'єктами для досягнення високого рівня захищеності національної економіки, сприяння конкурентоспроможності, збереження рівня прогресу та сталого розвитку [3, с. 192-193].

Перед тим як перейти до розгляду структури та складових системи економічної безпеки, необхідно розібратися у понятті «адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України». Цей механізм на лумку В. І. Мельника представляє собою систему органів державної влади та різноманітних інститутів громадянського суспільства, які, використовуючи норми законодавства та різні методи, форми, засоби та способи, забезпечують фінансово-економічну безпеку держави. До характерних ознак цього механізму можна віднести: системність та плановість; безперервність його функціонування; підконтрольність суб'єктів та особливий склад суб'єктів, яким покладено обов'язок забезпечення фінансово-економічної безпеки держави; використання адміністративно-правових норм для реалізації цього механізму [4, с. 202-203].

Структура системи є невід'ємним атрибутом усіх систем у різні періоди. Для повноти наукового дослідження системи економічної безпеки України важливо зосередити увагу на цій властивості. Вона включає в себе взаємозв'язки між функціональними компонентами та стійкі зв'язки об'єкта, які забезпечують збереження його основних властивостей під впливом зовнішніх і внутрішніх змін. Структура системи відображає взаємозв'язки, розташування складових частин, будову, організованість, стійку впорядкованість елементів і зв'язків. Поняття «структури системи національної безпеки» описує сукупність взаємопов'язаних елементів і відносин, які можуть перетворюватися і саморегулюватися. Це організована та складна система з різними рівнями взаємозв'язків, які існують між її елементами.

За В.М. Працюком, структура фінансової системи – це внутрішньо упорядкована єдність органів, інституцій та окремих суспільних відносин щодо акумулювання, розподілу та використання грошових фондів. Він виділяє різні рівні економічної системи та відповідні види фінансових відносин: міжнародні фінанси на рівні світового господарства, державні та регіональні фінансові відносини на макрорівні, фінанси суб'єктів господарювання на мікрорівні, та фінансові відносини

фізичних осіб на субмікроекономічному рівні. Щодо структури економічної безпеки України, вона може бути розглянута як багатоярусна система, яка включає в себе потреби всіх економічних суб'єктів, властивості економічної системи та функцію держави у забезпеченні необхідного рівня безпеки [5, с. 132-133].

Тому І. І. Комарницька підкреслює, що до складових системи економічної безпеки держави входять такі елементи, як виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна тощо, можливо, виходячи з відповідного нормативно-правового забезпечення. Система економічної безпеки держави складається з таких підсистем: підсистема цілей, яка об'єднує цілі функціонування системи економічної безпеки держави та її структурних елементів, завдань забезпечення економічної безпеки; об'єкти системи економічної безпеки держави – економічні ресурси і фактори виробництва, готова продукція, доходи в усіх формах тощо; суб'єкти системи економічної безпеки держави – учасники економічних відносин (фізичні й юридичні особи), державні органи управління; підсистема забезпечення економічної безпеки держави: дії та заходи, які проявляються у ході побудови і реалізації системи державного регулювання [6, с. 147-148].

Надалі вчена висунула пропозицію виділити основні елементи економічної складової, які включають прогнозування і оцінку реальних і потенційних загроз економічній безпеці суб'єкта; розробку стратегічних напрямків діяльності в цій сфері; зовнішнє і внутрішнє правове регулювання; підготовку сил і засобів; систему планування застосування сил і засобів у разі безпосереднього впливу деструктивного фактора (загрози); формування і вдосконалення органів управління як системи економічної безпеки суб'єкта, а також особисту підготовку кадрового складу до можливого переходу до дій в умовах впливу деструктивного фактора [7, с. 245-246].

Після аналізу ряду важливих параметрів системи, можна виділити основні елементи системи економічної безпеки України, такі як: об'єкти безпеки; суб'єкти, які забезпечують організацію та функціонування безпеки; адміністративно-правові засади, які забезпечують функціонування системи економічної безпеки України; загрози та ризики для цієї системи; підсистема системи економічної безпеки України. Суб'єктами, які забезпечують організацію та функціонування системи економічної безпеки України, є установи та під-

приємства, діяльність яких впливає на економічну галузь. Негативні наслідки в цій галузі можуть вплинути на національну економіку, підірвавши рівень захищеності, стійкості, конкурентоспроможності та інші аспекти розвитку. Загрози та ризики є невід'ємними елементами такої системи, які можуть ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей в економічній сфері [8, с. 311-312].

Цілком логічно припустити, що за умови провадження систематичної ефективної державної політики, інвестування в Україну дасть відчутний поштовх для розвитку та суттєво сприятиме належному функціонуванню багатьох галузей вітчизняної економіки. Також це на певному етапі позитивно позначиться на її розвитку та слугуватиме додатковим значимим імпульсом для інших потенційних інвесторів. Збільшення кількості інвесторів та зростання розмірів інвестування напряму залежатиме від раціонального використання першочергово залучених коштів [9, с. 104-105].

Таким чином, іншою важливою властивістю інвестиційної складової для системи економічної безпеки України є стимулювання залучення активів. Інвестиційна безпека полягає в здатності економіки залучати та ефективно використовувати фінансові ресурси, що формуються в процесі інвестування для забезпечення стабільного розвитку та, за необхідності, структурної перебудови системи відповідно до умов сучасності. Для успішного забезпечення інвестиційної безпеки фахівцям необхідно бути завжди готовими до реагування на сигнали внутрішніх та зовнішніх факторів, отримувати достовірні оцінки інвестиційної безпеки та приймати відповідні управлінські рішення. При оцінці інвестиційної безпеки важливо враховувати минулий, сучасний та майбутній стан, оскільки недостатньо покладатися лише на систематизовану інформацію.

Інвестиції відіграють важливу роль у забезпеченні економічної безпеки держави. Їх вплив на вітчизняну економіку є значним, тому активне залучення інвестицій у вітчизняну економіку є одним із найважливіших завдань Уряду та інших інституцій. Фінансова безпека України є складною та динамічною системою, спрямованою на забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку країни, стійкості до фінансових шоків та дисбалансів, а також збереження цілісності фінансової системи Української держави. Фінансова безпека має найтісніший зв'язок з економічною складовою через її вагомий роль [10, с. 98-99].

Отже, з точки зору адміністративно-правової науки, важливо підтримати вчених-правників [11, с. 207-208] й виділити основні складові системи економічної безпеки України: об'єкти економічної безпеки; суб'єкти, які забезпечують організацію та функціонування економічної безпеки України; адміністративно-правові принципи, які забезпечують функціонування системи економічної безпеки України; загрози та ризики, що можуть виникати під час функціонування системи економічної безпеки України; підсистеми системи економічної безпеки України.

Висновки. Підводячи підсумки, можна сказати, що однією з цілей сталого розвитку України є сприяння поступовому всеохоплюючому та сталому економічному зростанню в нашій державі з урахуванням Національної економічної стратегії, яка є основою для розробки на всіх рівнях державної влади заходів. На процес діяльності в Україні всіх учасників, які залучені до сталого економічного зростання, суттєвий негативний вплив здійснила відкрита воєнна агресія РФ проти нашої держави, що слід враховувати при періодичному перегляді та корегуванні змісту проблем економічної стратегії. Наслідки війни негативно впливають на національну економіку, підірвавши рівень захищеності, стійкості, конкурентоспроможності та інші аспекти розвитку. Загрози та ризики є невід'ємними елементами такої системи, які можуть ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей в економічній сфері.

Під економічною безпекою держави слід розуміти сукупність загальнонаціональних заходів, спрямованих на сталий розвиток та вдосконалення економіки країни, та включає механізм протидії загрозам внутрішнього і зовнішнього характеру, а також ризикам, що супроводжують державу як суб'єкта фінансових відносин. Така складна соціальна система з розгалуженою мережею взаємопов'язаних елементів, спрямована на захист національної економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку. Важливими характеристиками цієї системи є багаторівневність, складність, динамічність, взаємозалежність з іншими безпековими системами, націленість на захист та розвиток економіки, наявність структури, функціональність та ієрархічність.

Метою існування та функціонування системи економічної безпеки України є визнання переліку заданих чи визнаних державою орієнтирів для

досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, створення і реалізація належних умов для сприяння конкурентоспроможності в світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Завданнями системи є сукупність попередньо санкціонованих державою установок, безпосередня реалізація відповідних заходів компетентними суб'єктами, які мають забезпечити досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, створення та успішну реалізацію умов для сприяння конкурентоспроможності в світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

Структура економічної безпеки України може бути розглянута як багатоваріантна система, яка включає в себе потреби всіх економічних суб'єктів, властивості економічної системи та функцію держави у забезпеченні необхідного рівня безпеки.

Основними елементами такої системи є: об'єкти безпеки, суб'єкти, які забезпечують організацію та функціонування безпеки, адміністративно-правові засади, загрози та ризики для цієї системи, підсистеми. Суб'єктами, які забезпечують організацію та функціонування системи економічної безпеки України, є установи та підприємства, діяльність яких впливає на економічну галузь.

Адміністративно-правовий механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки України – це система органів державної влади та різноманітних інститутів громадянського суспільства, які застосовують норми законодавства та різні методи, форми, засоби та способи для забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. Цей механізм характеризується системністю та плановістю, безперервністю функціонування, підконтрольністю суб'єктів, особливим складом суб'єктів, яким доручено забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, а також використанням адміністративно-правових норм для реалізації цього механізму.

Список літератури:

1. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис... доктр. юрид. наук: 12.00.07. Суми: 2019. 509 с.
2. Тихонова О. В. Фінансова безпека України: кримінально-правові та кримінологічні основи: монографія. Київ: 2015. 482 с.
3. Левчук О. О. Економічна безпека України в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 190–193.
4. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України: дис... доктр. юрид. наук: 12.00.07. Суми: 2021. 485 с.
5. Працюк В. М. Адміністративно – правове регулювання державного фінансового контролю в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя: 2020. 227 с.
6. Хмельков А. В. Державний фінансовий контроль: підручник Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 228 с.
7. Комарницька І. І. Профілактика правопорушень у фінансово-економічній сфері засобами адміністративного права: дис... доктр. юрид. наук: 12.00.07. Львів: 2021. 512 с.
8. Білоусов Є. М. Господарсько-правові засоби забезпечення економічної безпеки України : дис. ... доктр. юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2019. 469 с.
9. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.
10. Уртаєва Л. Г. Теоретико – правові засади фінансовим правопорушенням: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя: 2021. 198 с.
11. Стратегія сталого розвитку : підручник / Боголюбов В. М., Клименко М. О., Мельник Л. Г., Ракоїд О. О., Соломенко Л. І., Прилипко В. А. Київ : ВЦ НУБПУ, 2019. 328 с.
12. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
13. Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 р. № 70/1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15167>.
14. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>.

Kovalenko V.V. COMPONENT PROVISIONS OF ECONOMIC SECURITY WITH SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

In the modern complex period of state formation in Ukraine, caused by the influence of various political, economic, legal, social and other phenomena of external and internal origin, new threats and risks arise for the national economy – the basis for the effective functioning of public institutions. It was found that in connection with the choice of the Ukrainian people for a pro-European path of development and the implementation of measures aimed at adapting state policy to new values and ideals, it becomes necessary to ensure the proper organization and functioning of the domestic economic security system. It was determined that the economic security of the state covers a complex of nationwide measures that contribute to the sustainable development and improvement of the country's economy. It includes mechanisms for countering both internal and external threats, as well as risks arising in the course of financial relations. This complex social system, which has an extensive network of interconnected elements, is aimed at protecting the national economy from threats, increasing its competitiveness and ensuring sustainable development. It was revealed that the main characteristics of this system are multi-level, complexity, dynamism, interdependence with other security systems, as well as orientation to the protection and development of the economy, the presence of structure, functionality and hierarchy.

The article reveals that one of the goals of Ukraine's sustainable development is to promote gradual comprehensive and sustainable economic growth in our country, taking into account the National Economic Strategy, which is the basis for the development of measures at all levels of state power. It was emphasized that the open military aggression of the Russian Federation against our country had a significant negative impact on the process of activity in Ukraine by all participants involved in sustainable economic growth, which should be taken into account when periodically reviewing and adjusting the content of economic strategy problems. Taking into account the above, the article examines the issues of the structural components of the economic security system of Ukraine as an internally ordered unity of bodies, institutions and individual social relations regarding the accumulation, distribution and use of monetary funds. The most important element of the country's economic security in modern conditions is financial security, since the influence of global financial systems on an individual state is moving to a qualitatively new level.

Key words: *sustainable development, economy, economic security, financial system, economic system, economic development, financial security.*